

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Tomáše Lichovníka, soudce zpravodaje Jaromíra Jirsy a soudce Vladimíra Sládečka o ústavní stížnosti stěžovatelky **ČEZ Distribuce, a. s.**, se sídlem v Děčíně, Teplická 874/8, zastoupené Mgr. Vítem Stehlíkem, advokátem se sídlem v Praze 1, Na Příkopě 854/14, proti výrokům II a III usnesení Městského soudu v Praze č. j. 70 Co 137/2020-283 ze dne 18. 5. 2020, za účasti **Městského soudu v Praze**, jako účastníka řízení, a obchodní korporace **OTE, a. s.**, se sídlem v Praze 8, Sokolovská 192/79, zastoupené Mgr. Janem Vaníčkem, advokátem se sídlem v Praze 1, U Prašné brány 1078/1, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Výroky II a III usnesení Městského soudu v Praze č. j. 70 Co 137/2020-283 ze dne 18. 5. 2020 bylo porušeno právo stěžovatelky na spravedlivý proces zaručené v čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s jejím právem na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a principem právní jistoty vyvěrajícím z čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky.

II. Usnesení Městského soudu v Praze č. j. 70 Co 137/2020-283 ze dne 18. 5. 2020 se ve výrocích II a III ruší.

Odůvodnění:

I. Namítané porušení ústavně zaručených práv

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), se stěžovatelka domáhá zrušení výroků II a III v záhlaví uvedeného usnesení, neboť je přesvědčena, že jimi byla porušena její ústavně zaručené práva v čl. 4 odst. 1, čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), jakož i čl. 95 odst. 1 Ústavy.

II. Rekapitulace dosavadního procesního vývoje

2. Stěžovatelka podala dne 18. 11. 2016 u Obvodního soudu pro Prahu 8 (dále jen „obvodní soud“) proti vedlejší účastnici žalobu o vydání bezdůvodného obohacení

ve výši 871 829 200 Kč s příslušenstvím, jež byla posléze z téhož právního titulu stěžovatelkou rozšířena o požadavek na zaplacení dalších 2 584 111 121 Kč s příslušenstvím. Stěžovatelka se proti vedlejší účastnici domáhala vrácení zaplacené složky ceny za distribuci elektřiny na krytí nákladů na podporu elektřiny ve smyslu § 13 odst. 1 zákona č. 165/2012 Sb., o podporovaných zdrojích energie a o změně některých zákonů, ve znění účinném od 2. 10. 2013 do 31. 12. 2013 (dále jen „zákon o POZE“).

3. Stěžovatelka dovozovala pravomoc obecných soudů k projednání a rozhodnutí věci z výkladu § 7 odst. 1 občanského soudního řádu (dále též „o. s. ř.“), § 17 zákona č. 458/2000 Sb., o podmínkách podnikání a o výkonu státní správy v energetických odvětvích a o změně některých zákonů (energetický zákon), ve znění pozdějších předpisů, § 52 zákona o POZE a z ustálené judikatury Nejvyššího soudu a zvláštního senátu zřízeného podle zákona č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů (dále jen „zvláštní senát“).

4. Usnesením obvodního soudu č. j. 9 C 112/2016-92 ze dne 28. 4. 2017 (dále jen „první usnesení obvodního soudu“) bylo řízení o žalobě stěžovatelky zastaveno a věc postoupena Energetickému regulačnímu úřadu (dále jen „ERÚ“), neboť obvodní soud dospěl k závěru, že pravomoc obecných soudů není v projednávané věci dána. Usnesením Městského soudu v Praze (dále jen „odvolací soud“) č. j. 70 Co 228/2017-132 ze dne 31. 7. 2017 (dále jen „usnesení odvolacího soudu“) bylo první usnesení obvodního soudu potvrzeno. K dovolání stěžovatelky bylo usnesením Nejvyššího soudu č. j. 23 Cdo 5030/2017-169 ze dne 24. 4. 2018 (dále jen „usnesení Nejvyššího soudu“) první usnesení obvodního soudu a usnesení odvolacího soudu zrušeno a věc vrácena obvodnímu soudu s tím, že pravomoc rozhodnout v projednávané věci mají obecné soudy, nikoli ERÚ.

5. V jiné obdobné věci vydal zvláštní senát usnesení č. j. Konf 45/2017-14 ze dne 15. 1. 2019, v němž dospěl k závěru, že pravomoc ERÚ jakožto správního orgánu dopadá v zásadě na všechny spory, ve kterých je rozporována povinnost k peněžitému plnění z titulu smluvního ustanovení sjednaného na základě zákona o POZE, tedy i na vydání bezdůvodného obohacení, které mělo být získáno přijetím plateb na krytí nákladů spojených s podporou elektřiny z obnovitelných zdrojů.

6. Přestože byl obvodní soud vázán právním názorem o pravomoci obvodních soudů vysloveným v usnesení Nejvyššího soudu, bylo řízení usnesením obvodního soudu č. j. 9 C 112/2016-239 ze dne 30. 5. 2019 (dále jen „druhé usnesení obvodního soudu“) opětovně zastaveno podle § 104 odst. 1, věta druhá, ve spojení s § 7 o. s. ř. a věc postoupena ERÚ, a to s ohledem na pozdější usnesení zvláštního senátu č. j. Konf 45/2017-14 v obdobné věci. Současně byla ve výroku IV stěžovatelce uložena povinnost zaplatit vedlejší účastnici na náhradě nákladů řízení 8 712 Kč s odůvodněním, že vedlejší účastnice byla ve smyslu § 142 odst. 1 o. s. ř. ve věci plně úspěšná.

7. K odvolání vedlejší účastnice i stěžovatelky odvolací soud v záhlaví citovaným usnesením změnil výrok IV druhého usnesení obvodního soudu tak, že uložil stěžovatelce povinnost zaplatit vedlejší účastnici na náhradě nákladů řízení 7 770 196,50 Kč (výrok II napadeného usnesení) a na náhradě nákladů odvolacího řízení 96 025,60 Kč (výrok III napadeného usnesení); řízení o odvolání stěžovatelky zastavil (výrok I napadeného usnesení). Podle odvolacího soudu obvodní soud pochybil, odůvodnil-li výrok

o nákladech řízení podle § 142 odst. 1 o. s. ř., namísto správného § 146 odst. 2, věty první, o. s. ř., a kromě toho nesprávně určil výši nákladů právního zastoupení, nevycházel-li z hodnoty předmětu řízení. Odvolací soud dále k aplikaci § 146 odst. 2, věty první, o. s. ř. uvedl, že stěžovatelka jednoznačně procesně zavinila zastavení řízení, neboť podala žalobu u soudu, který nemá pravomoc spor projednat a rozhodnout. Stran možné aplikace § 150 o. s. ř. odvolací soud uvedl, že s poukazem na ustálenou soudní praxi Nejvyššího soudu nelze považovat změnu judikatury za specifické okolnosti případu, jež by odůvodnily výjimečné nepřiznání náhrady nákladů řízení úspěšnému účastníkovi.

III. Argumentace stěžovatelky

8. Stěžovatelka nejprve uvádí, že i přes rezervovaný vztah Ústavního soudu k přezkumu rozhodování o nákladech řízení, může zjevná nespravedlnost nákladového výroku nabýt ústavněprávní dimenze [k tomu odkazuje např. na nálezy sp. zn. IV. ÚS 1/04 ze dne 13. 1. 2005 (N 8/36 SbNU 75) nebo nálezy sp. zn. II. ÚS 2578/18 ze dne 21. 5. 2019 (N 89/94 SbNU 153)]. Tak tomu je i v nyní projednávané věci.

9. Těžiště stěžovatelčiny argumentace spočívá v námitce porušení principu ochrany legitimního očekávání, principu právní jistoty a předvídatelnosti práva, jehož se měl dopustit odvolací soud, uzavřel-li, že zastavení řízení u obvodního soudu zavinila stěžovatelka, a tudíž jí uložil povinnost k náhradě nákladů řízení vedlejší účastnici ve výši téměř 8 mil. Kč. Uvedený závěr stěžovatelka považuje za extrémně nepřiměřený a odporující principu spravedlnosti. Stěžovatelka vycházela z právního názoru, že obecné soudy mají pravomoc jí zahájený spor projednat a rozhodnout, jenž byl v době zahájení řízení dovozen ustálenou judikaturou Nejvyššího soudu i zvláštního senátu a v průběhu řízení také potvrzen usnesením Nejvyššího soudu. Zastavení řízení z důvodu pozdější změny judikatury nemohla stěžovatelka v době zahájení řízení jakkoli předvídat ani ovlivnit; nelze ji proto klást zastavení řízení za vinu.

10. Stěžovatelka dále vytýká městskému soudu nedostatečné vypořádání se s jejími argumenty na podporu uplatnění moderačního práva podle § 150 o. s. ř. Odvolací soud nesprávně nepovažoval změnu judikatury za důvod zvláštního zřetele hodný a také pominul skutečnost, že v obdobné věci jiný soud aplikoval citované ustanovení v neprospěch stěžovatelky (tam v procesním postavení žalované), což vůči ní zakládá nedůvodnou nerovnost před zákonem. Stěžovatelka také nesouhlasí se způsobem, jakým odvolací soud stanovil tarifní hodnotu při určení výše mimosmluvní odměny právního zástupce vedlejší účastnice, jakož i se způsobem, jakým rozhodl o nákladech odvolacího řízení.

IV. Předpoklady řízení před Ústavním soudem

11. Ústavní stížnost byla oprávněnou osobou podána včas (§ 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu) a není nepřijatelná ve smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu; stěžovatelka je řádně zastoupena advokátem (§ 30 odst. 1 zákona o Ústavním soudu) a Ústavní soud je k projednání ústavní stížnosti příslušný.

V. Vyjádření k ústavní stížnosti

12. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu vyzval účastníka řízení a vedlejší účastníci řízení, aby se k ústavní stížnosti vyjádřili.

13. Odvolací soud ve svém vyjádření odkázal na odůvodnění napadeného usnesení; uvádí, že dal procesním stranám prostor k vyjádření, jejich argumenty zvážil a řádně se s nimi vypořádal, a to i s ohledem na judikaturu Nejvyššího a Ústavního soudu, jíž je vázán. Vysokou odměnu za právní služby považuje odvolací soud přinejmenším za diskutabilní. Ponechává pak na Ústavním soudu, zda setrvá na své dosavadní judikatuře, nebo se od ní v této věci odchýlí.

14. Vedlejší účastnice ve svém vyjádření polemizuje s námitkami uplatňovanými stěžovatelkou v ústavní stížnosti. Uvádí, že Ústavnímu soudu nepřísluší přezkoumávat rozhodnutí o náhradě nákladů řízení, nepodložila-li stěžovatelka své tvrzení o zásadním zásahu do jejich základních práv, svévoli soudu či existenci rozporné judikatury obecných soudů. Vedlejší účastnice přisvědčuje závěrům odvolacího soudu v napadeném usnesení, u kterých odkazuje na ustálenou judikaturu týkající se výkladu § 146 odst. 2 a § 150 o. s. ř. Podle vedlejší účastnice není možné, aby nesla náklady řízení, které bylo zahájeno na návrh stěžovatelky u nepravomocného soudu, byť i v důsledku pozdější změny judikatury; odkazuje při tom mj. na rozhodnutí Ústavního soudu [např. nález sp. zn. II. ÚS 563/01 ze dne 1. 4. 2003 (U 8/30 SbNU 519) nebo usnesení sp. zn. I. ÚS 3392/20 ze dne 26. 1. 2021; všechna rozhodnutí jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>].

15. Stěžovatelka k replice vedlejší účastnice setrvává na argumentaci vyložené v ústavní stížnosti; situace předcházející podání ústavní stížnosti natolik popírá základní ústavní principy právního státu, že je zásah Ústavního soudu namístě. Stěžovatelka akcentuje sankční povahu zásady procesního zavinění na zastavení řízení, podle které není možné trestat stěžovatelku za správný postup.

VI. Upuštění od ústního jednání

16. Ústavní soud podle § 44 zákona o Ústavním soudu zvážil, zda ve věci není třeba konat ústní jednání; dospěl k závěru, že by to nepřispělo k dalšímu objasnění věci, než jak se s ní Ústavní soud seznámil z vyžádaného soudního spisu obvodního soudu sp. zn. 9 C 112/2016 (jenž byl obvodním soudem postoupen ERÚ) a z podání účastníků řízení. Nekonání ústního jednání odůvodňuje také skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval za potřebné provádět dokazování.

VII. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

17. Ústavní soud po seznámení se zaslanými podáními a obsahem spisu dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

18. Ústavní soud nejdříve shrne relevantní obecná východiska [VII. 1], jež spočívají v otázce přezkumu nákladových výroků [VII. 1 a)] a principu právní jistoty a předvídatelnosti soudního rozhodování [VII. 1 b)], která posléze aplikuje na nyní projednávanou věc [VII. 2].

VII. 1 Obecná východiska

VII. 1 a) Přezkum nákladových výroků

19. Ústavní soud není vrcholem soustavy obecných soudů a zásadně není oprávněn zasahovat do jejich rozhodovací činnosti. Může tak učinit jen tehdy, shledá-li současně porušení základního práva či svobody, neboť je podle čl. 83 Ústavy soudním orgánem ústavnosti. Jeho pravomoc je tedy založena výlučně k přezkumu z hlediska dodržení ústavnosti, tj. zda v řízení nebyly dotčeny předpisy ústavního pořádku chráněná práva nebo svobody jeho účastníka, zda řízení bylo vedeno v souladu s ústavními principy a zda je lze jako celek pokládat za spravedlivé.

20. Z ustálené judikatury Ústavního soudu plyne, že samotný „spor“ o náhradu nákladů řízení, i když může mít citelný dopad do majetkové sféry účastníků řízení, zpravidla nedosahuje intenzity způsobit porušení jejich základní práva a svobody. Z toho pak plyne rezervovaný postoj Ústavního soudu k přezkumu náhradově nákladových výroků [srov. např. usnesení sp. zn. IV. ÚS 10/98 ze dne 1. 11. 1999, sp. zn. I. ÚS 30/02 ze dne 4. 2. 2003, sp. zn. IV. ÚS 303/02 ze dne 5. 8. 2002 (U 25/27 SbNU 307), sp. zn. III. ÚS 255/05 ze dne 13. 10. 2005, stěžovatelkou citovaný nálezn sp. zn. II. ÚS 2578/18 nebo nálezn sp. zn. IV. ÚS 998/20 ze dne 23. 3. 2021].

21. Rozhodování o nákladech řízení je však zároveň integrální součástí řízení jako celku, takže i při něm je nezbytné dbát práv účastníků na spravedlivý proces, jakož i ostatních ústavně zaručených práv [srov. například nálezn sp. zn. II. ÚS 2570/10 ze dne 28. 5. 2013 (N 95/69 SbNU 457) nebo nálezn sp. zn. I. ÚS 887/15 ze dne 15. 12. 2015 (N 213/79 SbNU 433)]. Ústavní soud proto ve své rozhodovací praxi dovedil, že pochybení při rozhodování o nákladech řízení může dosáhnout ústavněprávní dimenze, jestliže v procesu interpretace a aplikace příslušných ustanovení obecně závazného předpisu obecným soudem je obsažen prvek svévole nebo extrémní rozpor s principy spravedlnosti [srov. např. nálezn sp. zn. III. ÚS 1817/07 ze dne 30. 4. 2008 (N 81/49 SbNU 177) nebo již citovaný nálezn sp. zn. II. ÚS 2578/18]. Takové pochybení může vést i k zásahu do práva na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny [srov. např. sp. zn. I. ÚS 613/18 ze dne 14. 8. 2019 (N 146/95 SbNU 268) nebo nálezn sp. zn. IV. ÚS 682/20 ze dne 30. 6. 2020].

22. Při rozhodování o nákladech řízení se obecně uplatňuje zásada úspěchu ve věci samé (§ 142 odst. 1 o. s. ř) podle principu „vítěz bere vše“. Je-li řízení zastaveno, uplatní se podle § 146 odst. 2 o. s. ř. pravidlo procesního zavinění toho, kdo způsobil, že řízení nedospělo do stádia meritorního rozhodování a tedy zavinil, že řízení bylo zastaveno [srov. např. nálezn sp. zn. I. ÚS 315/07 ze dne 17. 12. 2008 (N 224/51 SbNU 799) nebo již citovaný nálezn sp. zn. IV. ÚS 682/20]. Není-li zastavení řízení zaviněno některým z účastníků řízení, nemá podle § 146 odst. 1 písm. b) žádný z účastníků právo na náhradu nákladů řízení. Smyslem využití zásady procesního zavinění na zastavení řízení je sankční náhrada nákladů řízení, které by při jeho řádném průběhu nevznikly, uložená rozhodnutím soudu tomu, kdo jejich vznik zavinil [srov. např. nálezn sp. zn. I. ÚS 653/03 ze dne 12. 5. 2004 (N 69/33 SbNU 189)].

23. Zavinění na zastavení řízení je nutné posuzovat výlučně z procesního hlediska [srov. např. nálezn sp. zn. I. ÚS 3778/18 ze dne 8. 10. 2019 nebo nálezn sp. zn.

III. ÚS 3447/15 ze dne 8. 8. 2017 (N 141/86 SbNU 411)]. Princip procesního hlediska nelze chápat formálně; rozhodování o nákladech řízení nesmí být jen mechanickým posuzováním otázky zavinění výsledku řízení bez komplexního zhodnocení okolností případu, ale má být zřejmým a logickým ukončením soudního řízení [viz např. nález sp. zn. II. ÚS 439/06 ze dne 8. 11. 2007 (N 186/47 SbNU 443), nález sp. zn. I. ÚS 660/11 ze dne 20. 11. 2012 (N 190/67 SbNU 285) nebo již citovaný nález sp. zn. I. ÚS 613/18]. Výrok o náhradě nákladů řízení proto musí být v souladu s průběhem řízení, úkony účastníků i s obsahem příslušného soudního spisu, jinak může být porušen čl. 36 odst. 1 Listiny a stejně tak obsahově shodný čl. 6 odst. 1 Úmluvy (srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 262/20 ze dne 10. 11. 2020).

24. Při hodnocení zavinění, zejména při zastavení řízení pro nedostatek jeho podmínek, je třeba vážit, zda účastník věděl nebo vědět měl a mohl, že řízení bude zastaveno; v této souvislosti lze užít kritéria procesně nezodpovědného chování žalobce, jenž jde při posuzování procesního zavinění k jeho tíži (srov. již citovaný nález sp. zn. IV. ÚS 682/20). Jinými slovy, na rozdíl od zásady úspěchu ve věci, který lze (je nutno) zásadně v určitém poměru nalézt při rozhodování o nákladech meritorně skončeného řízení, není u zastaveného řízení vždy možné nalézt viníka; aplikace § 146 odst. 2 o. s. ř. tedy není jediným východiskem rozhodování o takto vzniklých nákladech. Z okolností konkrétní věci může legitimně vyplynout, že důvod zastavení řízení nelze klást k tíži žádného z účastníků; v takovém případě je aplikace § 146 odst. 2 o. s. ř. vyloučena a soud postupuje podle § 146 odst. 1 písm. b) o. s. ř.

VII. 1 b) Princip právní jistoty a předvídatelnost soudního rozhodování

25. Podle čl. 1 odst. 1 Ústavy je Česká republika demokratický právní stát založený na úctě k právům člověka a občana. Ústavní soud již v minulosti zdůraznil, že materiální právní stát je vystaven mimo jiné na důvěře občanů v právo a právní řád a podmínkou takové důvěry je stabilita právního řádu a dostatečná míra právní jistoty občanů [viz např. nález sp. zn. II. ÚS 566/05 ze dne 20. 9. 2006 (N 170/42 SbNU 455) nebo nález sp. zn. II. ÚS 2571/16 ze dne 8. 11. 2016 (N 214/83 SbNU 391)].

26. Neopomenutelnou komponentou principu právní jistoty je předvídatelnost práva a legitimní předvídatelnost postupu orgánů veřejné moci v souladu s právem a zákonem stanovenými požadavky (princip předvídatelnosti soudního rozhodování upravený v zákonné rovině v § 6 o. s. ř.). Stabilitu práva, právní jistotu jednotlivce a v konečném důsledku též míru důvěry občanů v právo a v instituce právního státu jako takové proto ovlivňuje i to, jakým způsobem orgány aplikující právo, tedy především soudy, jejichž základním úkolem je poskytovat ochranu právům (čl. 90 Ústavy), přistupují k výkladu právních norem [srov. např. nález sp. zn. IV. ÚS 613/06 ze dne 18. 4. 2007 (N 68/45 SbNU 107), nález sp. zn. IV. ÚS 334/11 ze dne 26. 11. 2012 (N 194/67 SbNU 329) nebo nález sp. zn. IV. ÚS 3500/18 ze dne 10. 12. 2019].

27. Problematikou změn rozhodovací praxe soudů (judikatury) se Ústavní soud již několikrát zabýval a dovodil, že judikatura obecných soudů nemůže být bez vývoje a není vyloučeno, aby (a to i při nezměněné právní úpravě) byla nejen doplňována o nové interpretační závěry, ale i měněna [srov. např. již citovaný nález sp. zn. IV. ÚS 613/06 nebo nález sp. zn. II. ÚS 1769/13 ze dne 7. 5. 2014 (N 79/73 SbNU 397)]. Změna rozhodovací soudní praxe, zvláště jde-li o praxi nejvyšší soudní instance povolane

i k sjednocování judikatury nižších soudů, je ale jevem ve své podstatě nežádoucím, neboť je narušen princip předvídatelnosti soudního rozhodování [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 387/18 ze dne 17. 8. 2018 (N 138/90 SbNU 259) nebo nález sp. zn. I. ÚS 1343/20 ze dne 6. 4. 2021]. Ústavní soud v minulosti proto uzavřel, že při změně rozhodovací praxe je stávající výklad zákona nahrazen výkladem novým, a je tedy logické, že se nahrazující výklad bude vztahovat zpravidla na všechny právě probíhající případy, byť jejich skutkový základ spočívá v minulosti; za určitých okolností však může retrospektivní působení změny v ustálené judikatuře působit – vzhledem k legitimnímu očekávání adresátů právních norem v trvající aplikaci staré judikatury – příliš tvrdě; proto je třeba zvažovat určité omezení retrospektivního působení (srov. již citovaný nález sp. zn. IV. ÚS 3500/18).

VII. 2 Aplikace obecných východisek na projednávanou věc

28. Otázka (nedostatku) pravomoci může být někdy velmi složitá a stěží lze po účastníkovi řízení striktně vyžadovat, aby vždy předem tušil, zda bude řízení zastaveno pro tento neodstranitelný nedostatek podmínky řízení, či nikoli. V kontextu souzené věci je třeba uvést, že v této otázce neměly jasno ani obecné soudy všech instancí, ani zvláštní senát. Prizmatem zásady zavinění při rozhodování o nákladech řízení je rozhodné, zda účastník řízení postupoval procesně zodpovědným způsobem, či jinak řečeno, zda mu s přihlédnutím ke všem dostupným okolnostem lze klást zastavení řízení za vinu. Ústavní soud tedy posuzoval, zda stěžovatelka mohla objektivně vědět, že obecné soudy nejsou k projednání a rozhodnutí jejího sporu pravomocné.

29. Řízení bylo u obvodního soudu zastaveno z důvodu nedostatku pravomoci k projednání a rozhodování sporu o vydání bezdůvodného obohacení z podpory obnovitelných zdrojů elektřiny a věc postoupena ERÚ, jakožto pravomocnému správnímu orgánu. Závěr obvodního soudu je opřen o usnesení zvláštního senátu č. j. Konf 45/2017-14, ve kterém uzavřel, že „[p]ravomoc Energetického regulačního úřadu rozhodovat spory, jejichž předmětem je splnění peněžité povinnosti uložené zákonem č. 165/2012 Sb., o podporovaných zdrojích energie, nebo sjednané na základě tohoto zákona (§ 52 odst. 2 citovaného zákona) není omezena jen na případy, kdy jedna ze smluvních stran splnění této povinnosti odmítá, ale dopadá na všechny spory, kde je rozporována povinnost k peněžitému plnění z titulu smluvního ustanovení sjednaného na základě zákona č. 165/2012 Sb.“ Citované usnesení bylo vydáno dne 15. 1. 2019 a žaloba stěžovatelky byla podána dne 18. 11. 2016. K vyhodnocení vědomosti stěžovatelky o správnosti jejího postupu je třeba posuzovat právní a judikatorní stav ke dni podání její žaloby.

30. Z judikatury Nejvyššího soudu a zvláštního senátu před vydáním usnesení zvláštního senátu č. j. Konf 45/2017-14 vyplývá, že závazkové právní vztahy vzniklé z bezdůvodného obohacení (jehož vydání se stěžovatelka před obecnými soudy domáhala) podléhají při posuzování pravomoci obecných soudů zvláštnímu režimu. Zvláštní senát se ve své rozhodovací praxi (např. v usnesení č. j. Konf 18/2007-14 ze dne 20. 9. 2007, usnesení č. j. Konf 117/2009-20 ze dne 27. 4. 2010 nebo usnesení č. j. Konf 26/2010-12 ze dne 19. 10. 2010) opakovaně přidržel názoru vysloveného v usnesení č. j. Konf 132/2005-7 ze dne 30. 6. 2006, podle kterého „je-li podání podle svého obsahu i označení žalobou na vydání bezdůvodného obohacení, přísluší o něm rozhodovat soudu v občanském soudním řízení. Soud nemůže popřít svou pravomoc jen proto, že podle jeho názoru by se měl žalobce domáhat sporné částky za použití

prostředků správního (resp. daňového) řízení“. Obdobně Nejvyšší soud ve svém usnesení sp. zn. 33 Odo 1532/2005 ze dne 27. 2. 2008 dovedl, že v případě tvrzeného vzniku závazkového vztahu z bezdůvodného obohacení je dána pravomoc obecných soudů v civilním řízení, nehledě na to, že v případě platně uzavřené smlouvy by byl povolán rozhodovat spor správní orgán. Uvedené závěry byly aprobovány i ve stěžovatelkou citovaném usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 28 Cdo 4410/2010 ze dne 12. 1. 2011, ve kterém Nejvyšší soud uzavřel, že „*vymezoval-li dovolatel již od počátku řízení svůj nárok jako povinnost žalované plynoucí ze závazkového vztahu z bezdůvodného obohacení, tedy ze vztahu občanskoprávního, nelze závěr, že není dána pravomoc soudů rozhodnout o věci v občanském soudním řízení dle § 7 o. s. ř., akceptovat jako správný“.*

31. V době podání žaloby stěžovatelky tak byla ustálena rozhodovací praxe, že k projednání a rozhodování sporů o vydání bezdůvodného obohacení (bez ohledu na jejich původ) jsou zásadně pravomocné obecné soudy v civilním řízení. Tento závěr byl překonán až na základě usnesení zvláštního senátu č. j. Konf 45/2017-14, jenž – vědom si výše nastíněné judikatorní linie – uvedl: „*Přestože výše citovaný právní názor považuje i nadále za hájitelný, nemohl pominout jeho nežádoucí dopady do praxe, kdy byly soudy v občanském soudním řízení nuceny rozhodovat spory, které byly z dosahu pravomoci správních orgánů vyňaty jen z důvodu právní kvalifikace žalované pohledávky zvolené žalobcem [...] Z tohoto důvodu lze tedy zmiňovanou judikatorní praxi zvláštního senátu považovat za překonanou.“* Zvláštní senát tedy výslovně překonal svůj předchozí právní názor, aniž by vyloučil jeho hájitelnost.

32. Ústavní soud zásadně není povolán k výkladu podústavního úprava; proto ani nehodnotil, který z výkladů týkající se pravomoci pro rozhodování sporů o vydání bezdůvodných obohacení položených na základě zákona o POZE, lze považovat za správný. Změna rozhodovací praxe jako taková ani není předmětem nyní projednávané věci. Je však možné spolehlivě dovést, že v době podání žaloby stěžovatelkou byla její důvěra ve správnost procesního postupu podpořena ustálenou soudní praxí Nejvyššího soudu a zejména zvláštního senátu. Nadto byla správnost právního názoru zastávaného stěžovatelkou potvrzena usnesením Nejvyššího soudu přímo v její konkrétní věci. Nic na tom nemění skutečnost, že závěr Nejvyššího soudu následně nebyl – z důvodu vydání usnesení zvláštního senátu č. j. Konf 45/2017-14 – obvodním soudem respektován.

33. Stěžovatelka postupovala procesně zodpovědně, podala-li s ohledem na uvedené okolnosti žalobu k obecným soudům. Stěží mohla předvídat následný judikatorní odklon a překonání (řadu let) ustáleného právního názoru o pravomoci obecných soudů v civilním řízení. Při podání žaloby tedy stěžovatelka nevěděla a ani vědět nemohla, že řízení bude zastaveno z důvodu nedostatku pravomoci k projednání a rozhodnutí jejího sporu. Nemůže jí tak být ani zastavení řízení kladeno za vinu, neboť důvodem zastavení byly skutečnosti, jež nastaly až po podání její žaloby, a stěžovatelka je nemohla jakkoli důvodně předpokládat ani ovlivnit.

34. Ve vedlejší účastnici citovaném nálezu sp. zn. II. ÚS 563/01 Ústavní soud sice uvedl, že použitý termín „zavinění“ nelze interpretovat v doslovném jazykovém smyslu, ale ve vztahu k příčinné souvislosti, v němž je příčinou chování účastníka řízení (tedy i jeho projev vůle), eventuálně též náhoda, a důsledkem je vznik nákladů dalšího účastníka. Lze však přisvědčit stěžovatelce, že jediným relevantním (přičitatelným) procesním projevem vůle bylo podání žaloby (tedy realizace ústavního práva), jež bylo prizmatem tehdejšího

ustáleného právního názoru procesně bezvadné, a nebylo tak samo o sobě příčinou vzniku nákladů vedlejšího účastníka. Ústavním soudem uváděná „náhoda“ je relevantní ve vztahu k § 147 odst. 1 o. s. ř. (upravující zásadu separace nákladů) a je třeba ji odlišovat od kategorie „zavinění“ ve smyslu § 146 odst. 2, věty první, o. s. ř., nehledě na skutečnost, že změnu ustáleného právního názoru nelze považovat za „náhodu“.

35. Vzhledem ke specifickým okolnostem případu Ústavní soud dospěl k závěru, že je třeba interpretaci a aplikaci ustanovení § 146 odst. 2, věty první, o. s. ř. provedenou odvolacím soudem považovat za ústavně nekonformní. Odvolací soud postupoval příliš formalisticky, dovodil-li procesní zavinění stěžovatelky za zastavení řízení, aniž by zohlednil relevantní okolnosti daného případu a důvody zastavení. Závěr o „jednoznačném procesním zavinění“ stěžovatelky je v rozporu s principy spravedlnosti a právní jistoty a ani nekoresponduje s průběhem řízení před obecnými soudy; vykazuje tak znaky svévole, jež svou povahou dosahuje ústavněprávní roviny problému. Uložil-li odvolací soud za této situace povinnost stěžovatelce zaplatit vedlejší účastníci na náhradě nákladů řízení 7 770 196,50 Kč, citelně zasáhl do majetkové sféry stěžovatelky a porušil tak svoji povinnost nezasahovat do již existujícího vlastnictví jednotlivce. Výrok II a tedy i akcesorický výrok III napadeného usnesení jsou proto v rozporu s právem stěžovatelky na spravedlivý proces podle čl. 6 Úmluvy a 36 odst. 1 Listiny ve spojení s jejím právem na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

36. Nezvážil-li odvolací soud žádným způsobem legitimní očekávání stěžovatelky o pravomoci obecných soudů k projednání a rozhodnutí jejího sporu v době podání žaloby, postupoval v rozporu s principy právního státu garantovanými v čl. 1 odst. 1 Ústavy. V poměrech materiálního právního státu je nepřijatelné, aby účastník řízení byl stížen sankcí (v tomto případě náhradou nákladů řízení) za to, že v souladu s principy právní jistoty a s tím související předvídatelností soudního rozhodování řádně uplatnil své právo u orgánu veřejné moci s odůvodněnou důvěrou ve správnost svého postupu a legitimním očekáváním, že bude jeho spor projednán a rozhodnut. Nepřiměřeně tvrdý dopad změny judikatorní praxe s retrospektivními účinky musí být zohledněn i tehdy, není-li přímo způsoben změnou ustáleného výkladu jako takovou.

37. Závěry odvolacího soudu jsou nadto v rozporu, uvedl-li, že až na základě usnesení zvláštního senátu č. j. Konf 45/2017-14 bylo „postaveno najisto“, že obecné soudy nejsou pravomocné projednat a rozhodnout spor stěžovatelky, zatímco předchozí konstantní (opačně vyznívající) judikaturu, kterou se stěžovatelka řídila, za „najisto postavenou“, nepovažoval. Také zvláštní senát v usnesení č. j. Konf 45/2017-14 uvedl, že překonávaný právní názor považuje nadále za hájitelný (bod 23 citovaného usnesení).

38. Ústavní soud si je vědom, že řízení před obecnými soudy bylo iniciováno stěžovatelkou, vedlejší účastnice byla do tohoto řízení „vtažena“ a následně byla nucena vynaložit náklady na svoji procesní obranu; nicméně tyto náklady nemohou být bez dalšího hojeny na stěžovatelce, která zjevně zastavení řízení nezavinila. Taktéž stěžovatelka musela v souvislosti se zahájením řízení před obecnými soudy vynaložit určité náklady, které jí nebudou v důsledku nepředvídatelného postoupení věci správnému orgánu reparovány.

39. Vzhledem k tomu, že v nyní projednávané věci podle Ústavního soudu není ústavně konformní klást zastavení řízení za vinu stěžovatelce ve smyslu § 146 odst. 2, věty první,

o. s. ř. (a tudíž ji uložit povinnost k náhradě nákladů řízení vedlejší účastnici), nezabýval se dále námitkou stěžovatelky a s tím související argumentací odvolacího soudu a vedlejší účastnice týkající se neodůvodněné (ne)aplikace moderačního práva podle § 150 o. s. ř. ani námitkou nesprávného výpočtu náhrady nákladů nalézacího a odvolacího řízení.

VIII. Závěr

40. Ústavní soud dospěl k závěru, že odvolací soud napadenými výroky II a III v záhlaví uvedeného usnesení porušil právo stěžovatelky na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy a v čl. 36 odst. 1 Listiny, ve spojení s jejím právem na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny, neboť jím provedený výklad a aplikace § 146 odst. 2, věty první, o. s. ř. byly formalistické a vedly ke zjevné nespravedlnosti a k zásahu do vlastnického práva stěžovatelky. Při výkladu procesních norem nezohlednil důvěru stěžovatelky ve správnost jejího procesního chování s ohledem na legitimní předvídatelnost soudního rozhodování, aplikoval tak nepřiléhavé ustanovení a postupoval v rozporu s principy materiálního právního státu vyvěrajícími z čl. 1 odst. 1 Ústavy.

41. Ústavní soud proto stěžovatelce vyhověl a napadené výroky II a III v záhlaví uvedeného usnesení zrušil podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu. V dalším řízení bude úkolem odvolacího soudu, aby ústavně konformním způsobem zvážil, zda lze s ohledem na okolnosti dané věci shledat zavinění na zastavení řízení u některého z účastníků řízení ve smyslu § 146 odst. 2, věty první, o. s. ř., nebo zda je namíste aplikovat § 146 odst. 1 písm. b) o. s. ř. a rozhodnout tak, že žádnému z účastníků řízení nenáleží právo na náhradu nákladů řízení.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 5. října 2021

Tomáš Lichovnick
předseda senátu